

VI—VII. A zsoltárkönyvek nagyon nagyméretű betűi (Fust és Schoiffer, majd csupán Schoiffer), 9 nyomtatvány.

VII^b. A misekönyvek nagyon nagyméretű betűi (Johann Gutenberg?, később Berthold Ruppel?), 2 nyomtatvány.

VIII—IX. Fust és Schoiffer kisméretű betűi: *a*) Datált könyvek 1459—60-ból, 2 nyomtatvány; *b*) indulgentiák 1461—62-ből, 2 nyomtatvány; *c*) falragaszok 1461—62-ből, 10 nyomtatvány; *d*) keltezett könyvek 1462—1466-ból, 8 nyomtatvány; *e*) kelet nélküli könyvek, 3 nyomtatvány.

X. A catholicon kisméretű betűi: *a*) névtelen nyomtatványok (1460—61), 5-féle; *b*) Bechtermünze (Eltville) nyomtatványai, 2-féle.

XI—XII. Bechtermünze kis jellegű betűi, 4 nyomtatvány.

Szerző e 100 szám alatt 112 fajta inkunábulumot ír le, a melyek közül Hain és Copinger csupán 66-ot ismer. A többi 46 nyomtatvány közül több eddigelé teljesen kikerülte a bibliográfusok figyelmét.

A csoportok élén megadja a betűfaj pontos méreteit s a keletkezésük, használatuk történetére eddig földerített adatokat. Ez után jó minden egyes mű rövid leírása Hain módszere szerint. Ezt követi az egyes bibliográfiai egyedekhez fűződő problémák összefoglalása, a rájuk vonatkozó irodalom pontos feltüntetésével. Végül jó Seymour de Ricci munkájának legérdekesebb része: az egyes művekből meglévő példányok felsorolása, országok szerint s a provenientiájukra és állapotukra vonatkozó adatok kíséretében. Külön listákban állította össze azokat az «eltűnt» példányokat is, melyek régibb katalogusokban szerepeltek, de a melyek jelenlegi tulajdonosai irodalmilag ismeretlenek.

Két művel a mi könyvtárunk is előfordul e lajstromokban; az egyiknél az előző tulajdonos nevét a sajtóhiba Jandrowich-ra torzította el, s talán ennek tulajdonítható szerző kérdőjele, melylyel Jankovich nevének e torzalakját kíséri. A Corrigenda et addenda rovatában különben szerző maga is kiigazította e jelentéktelen hibáját.

Szerző érdemes munkáját két névmutató rekeszti be: az egyik a tulajdonosok közt szereplő közkönyvtárakat lajstromozza a városok neve alatt, míg a másik a magángyűjtők névsorát adja, melyben túlnyomó részben angol és amerikai nevekkal találkozunk. Ez utóbbi körülmény talán nem annyira a francia és német bibliofelek érdeklődésének híjján, mint azokon a horribilis árakon mulik, melyeket ma már szinte kizárólag az amerikai milliárdosok tudnak csak megfizetni. Σ.

Tietze Hans. *Die illuminierten Handschriften der Rossiana in Wien-Lainz.* (Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten

Handschriften in Österreich. V.) Leipzig. 1911. K. W. Hiersemann. (Nyomtatta F. Jasper, Wien.) 4°, XV, 208 l., ill., 60 M.

A k. k. Institut für österr. Geschichtsforschung nagyszabású vállalatának e kötetében szerző a Lainzban elhelyezett Biblioteca Rossiana gazdag kéziratok anyagát ismerteti a korábbi kötetekben követett módszerrel és alaposággal. E könyvtár Lujza-Sarolta Bourbon hercegnő rangján alóli házasságának köszönheti létét. Azzal, hogy a hercegnő, özvegyesre jutva egykori udvarmestereinek, Gian Francesco de Rossi-nak nyújtotta kezét (1838 július 22.), lehetővé tette az irodalomért lelkesülő cavalierének, hogy könyvgyűjtő szenvedélyét a legnagyobb mértékben kielégítse.

A kéziratok zöme vétel útján a Capranica Domokos bibornok (1400—1458) által alapított s a római Collegio Capranicensenek adományozott könyvtárból került ki, melyet az idők folyamán többször gyarapítottak, de még gyakrabban megdézsmáltak. 1842-ben, a mikor az intézet prefektusa, az egyházi előljáróság jóváhagyásával, a maradékot eladta Rossinak, a gyűjtemény csupán 112 hártýára és 122 papirosra írt kéziratból állott s ezek közül 191 ma is kimutatható a Biblioteca Rossianában.

Francesco de Rossi halála után a fenséges özvegy a római jezsuitáknak ajándékozta néhai ura könyvtárát (1855 márcz. 6.) s a gyűjtemény 1873-ig maradt a rend római palotájában. Róma ostromakor, 1873-ban királyunk, a kinek a rend feloszlatása esetére jogzime volt a könyvtár birtokba vételére, áthordatta az értékes gyűjteményt a Palazzo Veneziaába, a honnan a nagykövetség többszöri sürgetésére 1877-ben Bécsbe vitték s a jezsuiták itteni rendházában állították fel. 1895-ben helyszúke miatt ismét otthont változtatott a könyvtár s legfelsőbb jóváhagyással a Jézus-társasági atyák lainzi rendházába került.

Tietze a gyűjtemény illuminált kézirateit elkészítésük földrajzi megoszlása szerint csoportosítja. A kodexek túlnyomó többsége úgy mennyiségre, mint minőségre olaszországi munka. A 338 olasz műhelyből kikerült kodex-szel csupán 34 német, 37 francia, 9 németalföldi, 4 keleti, 2 bizánczi és egy angol áll szemben. Minket e kéziratok közül a német műhelyből kikerült s itt 31. sz. a leírt Missale fratrum minorum cz. kodex érdekel, mely Mátyás király gyűjteményéből származik. A kodex épen nem ismeretlen szakirodalmunkban. Úgy az 1882. évi könyvkiállításra, mint a milleniumi országos kiállításra idekölesönözte a rendfőnökség s a nagy közönség is szemtől-szembe élvezhette nagy uralkodónk könyvszeretetének e beszédes emlékét. A kodexet főleg az teszi becesssé, hogy benne van a király legrégebbi arcképe. Tietze részletes leírása, mely pontosság szempontjából már

a dolog természeténél fogva is meghaladja a könyvkiállítási kalauz leírását s a mely több tekintetben Csontosinak az Ungarische Revue-ben megjelent tanulmányán alapul, a következő:

255 × 362 mm. 276 f. Részben miniált minuszkulák, két hasábosan. Latinul. Későbbi kötés; fatáblák, vörös bársonyhuzattal és aranyozott rézgombokkal (modern).

Fontos bécsi munka 1469 előttről, melyet Corvin Mátyás király 1469 május 3-án cseh királyllyá történt megkoronáztatása előtt adományozott Thomas de Hungaria minorita szerzetesnek (f. 126). A Georius nevű másoló különben ismeretlen. Stilisztikai szempontból a miniatürök megegyeznek a bécsi udvari múzeumban lévő kétkötetes imakönyvvel. Corvin Mátyás arczképe, mint a király legrégebb hiteles képe fontos, mivel az Andreas Pannonius: De regiis virtutibus cz. vatikáni kéziratban lévő 1467-iki portré csak képzelti kép. (V. ö. Csontos i. h.)

A kodex a XVIII. sz. végéig a bécsi ferenczesek tulajdonában maradt, azután Festetics László, innen A. Kaltenbaeck történetíró s végül Bourbon Carola Ludovica gyűjteményébe került. — 1896-ban a milleniumi kiállításon ki volt állítva Budapesten. V. Ö. P. A. Budik, Entstehung und Verfall der berühmten, von König Matthias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen: Jahrbücher der Literatur. LXXXVIII., Bécs 1840, 21 l.; Joh. Csontos, Bildnisse des Königs Matthias Corvinus... Ungar. Revue 1890, 177 l.

f. 1—6. Calendarium (január 17.: Antonius abbas; február 15.: Translatio S. Antonii de Padua; márczius 21.: Benedicti abbas; május 20.: S. Bernardini; május 25.: Translatio S. Francisci; június 13.: Páduai sz. Antal; augusztus 19.: Ludovicus ep. et conf.; szeptember 17.: Impressio sanctor. stigmatum beati Francisci; szeptember 30.: Jeronimi presbiteri; október 20.: Translatio S. Clarae; október 4.: Festum Sti Francisci conf.; november 8.: Transl. Sti Ludovici). — *f. 7.* In nomine domini 1469 incipit missale fratrum minorum secundum consuetudinum Romanae curiae. — *f. 175'*: Incipit proprium Sanctorum. — *f. 223*: Incipit commune Sanctorum. — *f. 267'*: Végső szavak: Anno domini millesimo quadringentesimo nono finitus est praesens liber per manus Georii cathedralis et institoris in Wyenna deo gratias. — *f. 268—275*: Hozzáadások: imák stb., más kéztől.

f. 1, 15, 102', 106', 175', 206, 215', 216', 223, 246, 250, 258, 262: Kezdőbetük a sugárglóriás Jézussal (S. Bernardinus).

f. 7.: A kezdőbetű; kék levélindával egyszínű kivitelben; belül biborvörös aranyos vonaldíszszel. Három oldalról keretléczek, hosszú, nyulánk szár kiágazó levelekkel és virágokkal. Közül arany gyöngyök. Igen tiszta, ragyogó színek.

f. 15: *P* kezdőbetű, zöld, belül arany alapba préselt rutás diszítvány; két oldalt keretléc.

Hasonló jellegűek *f. 20: E; f. 119: W* (keretléc nélkül); *f. 127: T; f. 132: R; f. 143: U; f. 146: S; f. 153: C; f. 175: D; f. 177: M; f. 182: S; f. 206: G; f. 215: B; f. 216: G; f. 220: G; f. 223: E; f. 223: J; f. 225: M; f. 227: S; f. 230: J; f. 231: P; f. 232: J; f. 237: S; f. 242: O; f. 243: D; f. 246: T; f. 247: B; f. 248: N; f. 250: S; f. 252: A; f. 258: O; f. 262: R.*

f. 125: Egész oldalas miniatűr keretléczczel: Sz. Ferencz stigmatizálása, a ki fákbán gazdag tájon egy patak mellett térdepel s az angyalszárnyakon fölötte lebegő feszülettől kapja a stigmákat. A képet három oldalról vörös keret fogja körül. Keretléc mind a négy oldalon van, az udvari stilust jellemző stilizálásban, de némely virágnál erősen megnyilvánuló naturalizmussal.

f. 126: Egész oldalas miniatűr: A boldogságos Szűz a gyermekkel, mint az ég királynője áll a holdsarlón. Mellette zöld növények. A kép körül zöld keret, melyet ruta díszít. A keretléczek hasonlóak az előbbi képen lévőkhöz, de tisztább stílusúak.

f. 126: Egész oldalas miniatűr: A szenvedő, minden sebből vérző Krisztus nyílt szarkofág előtt áll. Mögötte ponczolt aranyalapon a kinszenvedés eszközei és jelvényei, köztük Péter és a szolgáló, Judás, Pilátus, Kaifás és egy poroszló arczképe. Krisztus előtt térdepel az ifjú Mátyás király, kezében: «Pie Jesu miserere nostri» fölíratú mondatszalaggal. A király fölött két angyal, az egyik koronát, a másik kardot tart. Mellette czimerpaizs Ausztria, Magyarország, Dalmácia és Besztercze czimerével (tehát 1469 május 3-án cseh királylyá koronáztatása előtti időből). Aláírás: Ego Matthias rex Hungariae concessi hoc missali fratri Thomae de Hungaria post cuius obitum maneat praesens liber in provincia quo claudit diem extremum. Az inda olyan, mint *f. 25'-ön*.

A leíráshoz 4 kisebbített, nem valami éles kép járul, melyek a *f. 262: R* betűjét s a három egész lapnyi miniatűrét ábrázolják.

A hasonló modorban leírt 381 kézirat közül szerző a németek csoportjából főleg két XI. századi Tegernseeben készült kodexet emel ki, melyek IV. Henriknek Krakkóban őrzött evangéliumok könyvével rokonok, továbbá egy a XIII. sz. első feléből származó missalét, mely a francia iskola befolyásának kezdetét tárja fel igen tanulságos módon s végül a 1498-ban készült imakönyvet, melynek Erasmus Schratzer volt a másolója s Ulrich Schreier a díszítője.

A francia kéziratok közt első sorban a XIII. sz. elejéről való zsoltármagyarázat (41. sz.) érdemel figyelmet, melyet a bizánczi és gótikus díszítő formák keveréke jellemez. Művészileg

legjelentősebb darabja e csoportnak a bourgesi imakönyv (70. sz.), melynek miniatűrjei Jacques Coeur Münchenben őrzött műveivel állanak rokonságban.

Az olasz kéziratok legrégebb darabja a XI. századból való evangeliarium, mely kissé elhamarkodott munka. Jelentékenyebb a felsőolaszországi 79. sz. biblia, melynek gondos kivitelű díszében határozott ókori reminiscenciák csendülnek meg. Mindezeknél jelentősebb egy a bizánczi és francia stílus hatása alatt álló kodex-sorozat, mely a trecento miniatúra-művészetéhez szolgáltat becses adalékokat. A XV. sz. gazdag terméséből az első helyet egy remekül díszített zenei kodex foglalja el, melyet Tietze veronai vagy mantuai műhelynek tulajdonít.

A bőven illusztrált kötetet négyes mutató zárja be. Az első a leírt kodexek címét adja betűrendben; a második a kodexeket századonként s ezen belül nemzetek szerint csoportosítja; a harmadik a könyvmásolók és festők, megrendelők, egykori tulajdonosok s fontosabb képtárgyak nevét foglalja magában. Végül a negyedik mutató az illusztrációkat lajstromozza. Gp.

Miles, Dudley How, *The influence of Molière on restoration comedy*. New-York. 1910. Columbia University. 8-r. IX, 2, 272 l. Ára \$ 1.5.

Miles e művének irodalomtörténeti eredményeit az Egyetemes Philologiai Közönyben ismertetvén, e szempontból legyen szabad oda utalnom az olvasót. Itt csupán a molièrei hatás bibliográfiai eredményeit foglalom össze, melyek folyóiratunk olvasóközönységét közelebbről érdekelhetik.

E szerint a restauráció korabeli angol vigjátékírók közül a következőknél nyilvánul Molière hatása, mely a szinte szolgai átdolgozásról, néhány jellem, vagy csak helyzet szabad átvételéig váltakozik.

Behn: The false count (Les précieuses ridicules); Sir Patient Fancy (Le malade imaginaire, Monsieur de Pourceaugnac, L'amour médecin). — *Betterton*: The amorous widow (Les précieuses ridicules, George Dandin). — *Brown*: The stage beaux tossed in a banquet (La critique de l'école des femmes, Le Tartuffe). — *Caryll*: Sir Salomon (L'école des femmes). — *Centlivre*: Love's contrivance (Le médecin malgré lui, Le mariage forcé, Sganarelle). — *Congreve*: The double dealer (Le Tartuffe, Les femmes savantes, Le misanthrope); Love for love (L'avare, Don Juan, Le misanthrope, L'étourdi); The old bachelor (Les fourberies de Scapin, M. de Pourceaugnac, Les femmes savantes, George Dandin, L'école des maris); Squire Trelooby (M. de Pourceaugnac); The way of the world (Les précieuses ridicules, L'école des